

Magdalena Piotrowska, Karolina Kot

FIGURKA ZOOMORFICZNA ZE STANOWISKA BESZYN 7, POWIAT WŁOCŁAWSKI

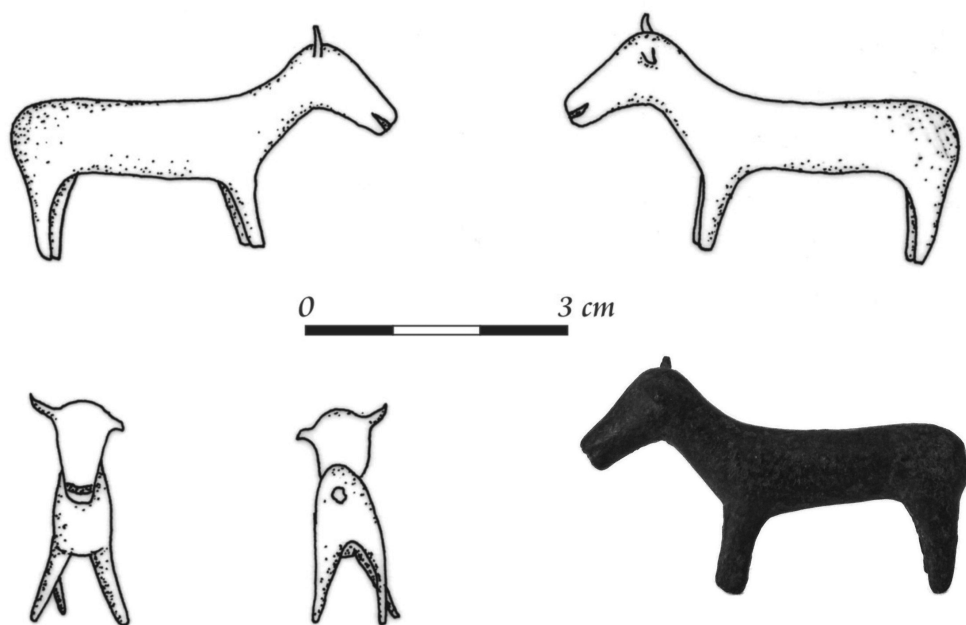
Tytułowa figurka zoomorficzna została odkryta podczas badań wykopaliskowych przeprowadzonych w roku 2011 przez Fundację Uniwersytetu Łódzkiego na stanowisku 7 w Beszynie, pow. wrocławski. Większość zarejestrowanych tam pozostałości osadnictwa związana była z nowożytnością, choć pozyskano również pewną pulę materiałów z innych okresów, w tym – kultury łużyckiej.

Obiekty przypisywane kulturze łużyckiej wystąpiły w obrębie całego obszaru objętego badaniami wykopaliskowymi. Dodać tu należy, że obserwowane współcześnie cechy dyspersji obiektów „łużyckich” odbiegają zapewne od ich pierwotnego stanu. Wynika to z znacznego stopnia destrukcji reliktyw osadnictwa starszych niż nowożytnie. Zauważmy jedynie, że duża część obiektów przypisywanych kulturze łużyckiej wystąpiła w obrębie odcinka B. Tam również zarejestrowano analizowany tu zabytek.

Figurkę pozyskano z wypełniska obiektu B230. Była to średniej wielkości jama o bliżej nieokreślonej funkcji, w której zasypisku wystąpiło siedem niecharakterystycznych fragmentów ceramiki kultury łużyckiej z późnego okresu epoki brązu¹. Niestety, nie można określić pierwotnego przeznaczenia jamy. Dodajmy jeszcze, że pozostałe źródła kultury łużyckiej ze stanowiska Beszyn 7 posiadają podobną chronologię (Kot, Piotrowska 2011, s. 272).

Prezentowana figurka zoomorficzna (ryc. 1) posiada niewielkie wymiary. Maksymalna wysokość zabytku wynosi 2,4 cm, w kłębie 1,8 cm, zaś długość 4,6 cm. Zabytek zachowany jest niemal w całości. Jedyne uszkodzenia to ułamany jeden róg oraz prawdopodobnie utracony ogon, na którego pierwotną obecność wskazuje okrągły, lekko wklęsły ślad. Omawiana figurka posiada niewiele szczegółów anatomicznych. Widoczne są jedynie przedstawienia rogów oraz delikatnie zaznaczonego pyska.

¹ Autorki artykułu serdecznie dziękują mgrowi P. Zawilskiemu za pomoc przy identyfikacji materiału ceramicznego.

Ryc. 1. Beszyn 7, gm. Lubień Kujawski. Figurka zoomorficzna

W celu ustalenia materiału, z jakiego wykonano zabytek, poddano go specjalistycznym badaniom metaloznawczym. Analizę wykonano w Pracowni Konserwacji Zabytków Archeologicznych Instytutu Archeologii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Uzyskane wyniki okazały się niezwykle interesujące (tab. 1). Zarówno w dostępnej bazie danych metalograficznych, jak i w literaturze nie udało się odnaleźć przedmiotu o zbliżonym składzie chemicznym (Rybka 2012, s. 2). Materiał, z którego wykonano figurkę, określić należy jako brąz cynowo-ołowiowy; jego głównymi składnikami są: Cu – 56%, Sn – 17%, Pb – 12%. Jak pisze K. Rybka, dodatek ołowiu w stopie uplastyczniał materiał i pozwolił obniżyć temperaturę topnienia. Stop ten charakteryzuje się także małym skurczem pozwalającym na odlewanie skomplikowanych form (Rybka 2012, s. 2, 3). Opiswany stop miedzi wydaje się niespotykany ze względu na swą zawartość żelaza, srebra i manganu, które występują w przypadkach stopów żelaza, nie zaś miedzi. Są to dodatki, które spowodowały wysoką odporność korozyjną zabytku. Struktura stopu jak też formy nawarstwień korozyjnych wskazują na wczesną jego metrykę (Rybka 2012, s. 3, 4).

Podsumowując, materiał z jakiego wykonano figurkę charakteryzował się niespotykaną i wręcz idealną, dla wykonywania precyzyjnych odlewów, pro-

porcją składu chemicznego. Pozwoliło to na otrzymanie niewielkich rozmiarów figurki zoomorficznej, która dotrwała do czasów obecnych w stosunkowo dobrym stanie.

Ceramika kultury łużyckiej pozyskana z obiektu, w którym zarejestrowano opisany zabytek oraz wyniki analizy specjalistycznej wskazują na jego wczesną metrykę. Z dużym prawdopodobieństwem pochodzi on z kręgu kultury łużyckiej z późnej epoki brązu. Wydaje się, iż omawiany przedmiot jest schematycznym przedstawieniem krowy lub byka. W literaturze często spotyka się opinie, iż odkrywana na stanowiskach archeologicznych plastyka figuralna to przedmioty kultowe. Jak już wspomniano, kontekst odkrycia figurki nie wskazuje na jej specjalne przeznaczenie – jednak to nie przesądza o jej funkcji.

Jak pisze B. Gediga, w przypadku wytwórczości z okresu epoki brązu i epoki żelaza ważne jest zastrzeżenie, że celem wytwórców nie było stworzenie dzieła sztuki. Ich zamierzenia były podyktowane sferą kultury symbolicznej oraz wiarą w możliwość ingerowania w otaczającą rzeczywistość poprzez tę twórczość (Gediga 2002, s. 85).

W dobie trwania kultury łużyckiej upowszechniła się znajomość brązu, głównie w postaci gotowych już wyrobów. Oczywiście jednak, obróbka brązu nie była obca ludności „łużyckiej”. Potwierdzają to znaleziska form odlewniczych (Ostoja-Zagórski 2008, s. 213, 214).

W przypadku plastyki figuralnej kultury łużyckiej szczegółowe określenie gatunku zwierząt jest często niezwykle trudne. Wynika to głównie ze schematyzmu ich przedstawiania oraz niekonsekwencji w obrazowaniu cech dystyngtywnych dla poszczególnych gatunków (Gediga 1979, s. 327). Omawiany zabytek charakteryzuje się wysokim stopniem uproszczenia, jednak takie szczegóły, jak rogi i szeroki, prostokątny pysk zwierzęcia mogą wskazywać, iż jest to wizerunek krowy lub byka.

Z obszaru kultury łużyckiej znane są liczne przykłady plastycznych przedstawień zwierząt. Gliniane figurki i naczynia zoomorficzne rejestrowane są głównie na obszarze Śląska i Wielkopolski (Dąbrowski 2009, s. 117). Przedstawienia zwierząt wykonywane były zarówno z gliny, jak i z brązu. W inwentarzu grobowym ze stanowiska Podule, pow. Łaski, zarejestrowano glinianą figurkę zoomorficzną, która odkryta została wraz z ceramiką datowaną na IV EB (Gardawski 1979b, s. 98, tabl. XXII: 19). Być może jest to schematyczne przedstawienie krowy. Z okresu HaC z Pyszącej, pow. śremski znane jest znalezisko miniaturowej figurki wołu wykonanej z brązu (Ostoja-Zagórski 2008, s. 242).

Zoomorficzne zawieszki wykonane z brązu zostały odkryte na stanowisku kultury łużyckiej w Wicine, pow. żarski skąd pochodzą przykłady przedstawień jaszczurki i konia. Łączone są one z okresem halsztackim (Kołodziejki 2002, s. 111, ryc. 6, 173, il. 83). Odkryto tam także, wykonaną

z nadlewu brązowniczego, niewielką figurkę przedstawiającą zającą (Kołodziejki 2002, s. 112).

Młodsze okresy epoki brązu oraz epoka żelaza to czas, kiedy w kulturze łużyckiej często występują również naczynia zoomorficzne; także w ich przypadku identyfikacja gatunkowa napotyka na podobne, do wyżej wzmiankowanych, problemy (Gediga 2002, s. 94). Motywy zoomorficzne znane są m.in. z naczyń ze scenami narracyjnymi pochodzących z Sobiejuch, pow. Żniński, oraz z Łaz, pow. wołowski (Gediga 2002, s. 96).

Obserwując wizerunki zwierząt na ceramice kultury łużyckiej oraz zabytek z Beszyna, można zauważyć podobny model schematyzacji przedstawień; dostrzec można ten sam sposób upraszczania wizerunku zwierząt, zarówno w scenach narracyjnych z naczyń, jak i w drobnej plastyce figuralnej.

Rozszerzając nieco zakres naszych analiz, zauważyć trzeba, że z epoki brązu z terenów Skandynawii znane są liczne schematyczne przedstawienia zwierząt i ludzi. Przykładem takiej ikonografii są wizerunki koni z Kivik, które mają swe „odpowiedniki” w drobnych figurkach brązowych, np. z Stockhult czy Trundholm (Kristiansen, Larsson 2005, s. 197, Fig. 86). W przytoczonym przykładzie również mamy do czynienia z podobnym, schematycznym przedstawieniem zwierząt zarówno w sztuce naskalnej, jak i w plastyce figuralnej.

Uważa się, że wzmiankowana wyżej „popularność” motywów zoomorficznych w jednostkach kulturowych schyłku epoki brązu posiada ścisły związek z napływem idei z kręgu kultur halsztackich (Gardawski 1979a, s. 310). Warto tu dodać, że znalezisko brązowej figurki byka pochodzi ze stanowiska Hallstatt (Gaśowski 2008, s. 147).

Na koniec warto odnieść się do symbolicznego znaczenia figurki zarejestrowanej w Beszynie. Plastyce figuralnej w kulturze łużyckiej przypisuje się treści kultowe. Krowa i wół mogły być związane z kanonem mitologii rolniczej oraz być symbolem urodzajności. Jak wiadomo, w gospodarce ludności kultury łużyckiej ważną dziedziną była hodowla, w której największe znaczenie miało właśnie bydło. Hodowla je głównie w celu pozyskania mleka i jako siłę pociągową. Hodowla w celu konsumpcyjnym odgrywała drugorzędą rolę (Ostoja-Zagórski 2008, s. 208). Zazwyczaj z kultem płodności łączono wizerunki słońca, ale niewykluczone, że i w taki sposób należałoby odnosić się również do przedstawień bydła (Dąbrowski 2009, s. 233–234).

Przedmiot	Cu	Si	Zn	P	S	Fe	Ag	Mn	Ni	Sn	Pb
Figurka zoomorficzna	56,29	3,88	0,71	4,69	-	4,44	0,76	0,17	-	16,69	12,36

Beszyn 7, gm. Lubień Kujawski. Skład procentowy stopu

BIBLIOGRAFIA

- Dąbrowski J. 2009**, *Polska przed trzema tysiącami lat. Czasy kultury łużyckiej*, Warszawa.
- Gardawski A. 1979a**, *Sztuka plastyczna i figuralna kultury łużyckiej. Sztuka i zdobnictwo*, [w:] J. Dąbrowski, Z. Rajewski (red.), *Prahistoria ziem polskich. Od środkowej epoki brązu do środkowego okresu lateńskiego*, t. IV, Wrocław, s. 309–314.
- 1979b**, *Wschodnia grupa terytorialna kultury łużyckiej*, [w:] J. Dąbrowski, Z. Rajewski (red.), *Prahistoria ziem polskich. Od środkowej epoki brązu do środkowego okresu lateńskiego*, t. IV, Wrocław, s. 94–116.
- Gąsowski J. 2008**, *Prahistoria sztuki*, Warszawa.
- Gediga B. 1979**, *Zagadnienia religii*, [w:] J. Dąbrowski, Z. Rajewski (red.) *Prahistoria ziem polskich. Od środkowej epoki brązu do środkowego okresu lateńskiego*, t. IV, Wrocław, s. 320–341.
- Gediga B. 2002**, *O sztuce w epoce brązu i wczesnej epoce żelaza na ziemiach polskich*, [w:] *Sztuka pradziejowa ziem polskich*, Gniezno, s. 85–98.
- Kołodziejcki A. 2002**, *Wicina – gród artystów metalurgów z okresu halsztackiego*, [w:] *Sztuka pradziejowa ziem polskich*, Gniezno, s. 109–112.
- Kot K., Piotrowska M. 2011**, *Osadnictwo ludności kultury łużyckiej na stanowisku 7 w Beszynie, gm. Lubień Kujawski, pow. wrocławski*, [w:] S. Rzepecki (red.) *Opracowanie wyników archeologicznych badań wykopaliskowych na stanowisku Beszyn 7, gm. Lubień Kujawski*, tom I, maszynopis w Narodowym Instytucie Dziedzictwa, Łódź, s. 252–453.
- Kristiansen K., Larsson T. B. 2005**, *The rise of bronze age society. Travels, Transmissions and Transformations*, Cambridge.
- Ostoja-Zagórski J. 2008**, *Spółeczności epoki brązu i żelaza*, [w:] M. Kobusiewicz (red.), *Pradzieje Wielkopolski*, Poznań, s. 203–242.
- Rybka K. 2012**, *Wyniki analiz metalograficznych przedmiotów zabytkowych z Beszyna i Kolonii Grodzisk. Analiza specjalistyczna*, maszynopis w archiwum Fundacji Uniwersytetu Łódzkiego, Toruń.

Magdalena Piotrowska, Karolina Kot

THE ZOOMORPHIC FIGURINE
FROM BESZYN, SITE 7.

One of the most interesting artifacts obtained from a multicultural site at Beszyn was a small zoomorphic figurine. It is highly probable, that this artifact could be connected with the Lusatian culture.

The figurine, despite being in a good state of preservation, has few anatomical details, which would allow for the identification of the species of animal. It seems that the artifact under consideration is a schematic representation of a cow or a bull, but may not have been connected with the sphere of beliefs of its producers.

To determine the material of which the artifact was made it was subjected to specialized metallographic analyzes. The obtained results turned out to be very interesting. In the available metallographic database, as well as in the literature it was unsuccess-

cessful to find an object of similar chemical composition. The analyzes showed that the artifact was made of tin and lead bronze. The copper alloy used seems to be unprecedented because of its iron, silver, and manganese contents, which occur in the case of iron alloys, not copper ones. These are supplements that raised corrosion resistance of the alloy. It should be emphasized that in modern and medieval alloys no analogical chemical composition was found, which together with the forms of corrosion sediments indicates its early origin – a long period of the artifact's deposition in soil.

mgr Magdalena Piotrowska, mgr Karolina Kot
Fundacja Uniwersytetu Łódzkiego
ul. Lumumby 1/3, 91-404 Łódź